

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

YEARBOOK

ГОДИНА 3

VOLUME III

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D
Пом.асс м-р Влатко Пачешкоски	Assist. Vlatko Paceskoski, M.Sc
Пом.асс м-р Тамара Јованов Марјанова	Assist. Tamara Jovanov Marjanova, M.Sc

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
--------------------------	----------------------------

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)
--	--

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Печати Printing

Печатница „2-ри Август“ - Штип	„Vtori Avgust“ - Stip
Тираж - 300 примероци	Printing No 300

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia

Tempus Project

University “Goce Delcev” Stip and its Economics Faculty, is a partner in the Tempus project “Entrepreneurship and Local Economic Development”, an EU funded project aimed at improving entrepreneurship education in partner universities in Albania, Kosovo and Macedonia. Its activities started in January 2009 and will finish in July 2012. At the Faculty of Economics Stip, the project has supported intensive study periods by younger members of staff at EU universities and equipped the Faculty with teaching and learning equipment to enhance the students’ learning experience.

The partner universities involved in this Tempus Project are:

- Faculty of Economics, University “Goce Delcev” Stip, MK
- Faculty of Economics and Business Administration, South East European University, MK
- Faculty of Economics - Prilep, University of Bitola, MK
- Faculty of Economics, State University of Tetovo, MK
- Faculty of Economics, University of Tirana, AL
- Faculty of Economics and Agribusiness, Agricultural University of Tirana, AL
- Faculty of Economics, University of Elbasan, AL
- Faculty of Economics, University of Prishtina, Kosovo
- AAB-Riinvest University, Prishtina, Kosovo
- Vrije Universiteit Brussel, BE
- Otto-Friedrich-Universität Bamberg, DE
- University of Macedonia, EL
- Università’ Politecnica delle Marche, Ancona, IT
- Linnaeus University, SE
- University of Ljubljana, SI
- University of the West of England, UK
- University of Wolverhampton, UK
- Staffordshire University, UK (Coordinator)

Professor Dr. Iraj Hashi
Staffordshire University Business School
Project Coordinator
March 2012

СОДРЖИНА
CONTENT

проф. д-р Ристо Фотов, м-р Катерина Фотова РЕГУЛАЦИЈА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ: ОСВРТ НА РЕГУЛАЦИЈАТА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	11
проф. д-р Трајко Мицески СОЗДАВАЊЕ И ОДРЖУВАЊЕ НА КОНКУРЕНТСКАТА ПРЕДНОСТ НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА ПРЕКУ ГРАДЕЊЕ НА МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЈА	21
проф. д-р Ристе Темјановски ТРАНСПОРТНИТЕ КОРИДОРИ: ПРЕДИЗВИЦИ И ОГРАНИЧУВАЊЕ ВО ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ	33
проф. д-р Круме Николоски, асс. м-р Дарко Лазаров НЕОКЛАСИЧНА ТЕОРИЈА НА ЕГЗОГЕН РАСТ (МОДЕЛ НА SOLOW И SWAN)	45
доц. д-р Александар Костадиновски, доц. д-р Оливера Ѓоргиева Трајковска ПЛАНИРАЊЕ НА ТРОШОЦИ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ И РАЗВОЈ	55
доц. д-р Крсте Шајноски OPPORTUNITIES FOR UPHEAVAL IN DEVELOPING MARKET SECURITIES IN MACEDONIA	63
доц. д-р Виолета Мацова ВОВЕДУВАЊЕ НА БАЗЕЛ III: МОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИЦИ	73
доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска КРЕДИТЕН ПАЗАР – КАРАКТЕРИСТИКИ И ФУНКЦИИ	85
Доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, асс. м-р Благица Јованова ИНСТРУМЕНТИ НА ПАЗАРОТ НА КРЕДИТИ	95

доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Никола Милановски ИНФЛАЦИЈАТА КАКО ИЗРАЗ НА НЕРАМНОТЕЖАТА ВО СТОПАНСТВОТО НА ЕДНА ЗЕМЈА	105
проф. д-р Јован Пејковски, асс. м-р Горан Миладинов ОДРЖЛИВОСТА НА ПЕНЗИСКИТЕ СИСТЕМИ: ПРЕДИЗВИЦИТЕ ЗА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	115
доц. д-р Јанка Димитрова ИНВЕСТИЦИОНИ ПРОЕКТИ ФИНАНСИРАНИ ПРЕКУ ЕМИСИЈА НА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ	127
доц. д-р Билјана Петревска ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ НА ТУРИСТИЧКАТА ПОБАРУВАЧКА ВО МАКЕДОНИЈА	137
асс. м-р Дарко Лазаров, проф. д-р Ристо Фотов, асс. м-р Душко Јошески ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА НА SOLOW-SWAN МОДЕЛОТ НА РАСТ.....	147
асс. м-р Душко Јошески, проф. д-р Трајко Мицески КОЛУЗИИ: БЕРТРАНД РЕШЕНИЕ НА ТЕОРЕМАТА НА НЕРАЗЛИКУВАЊЕ ПРЕТСТАВЕНА ОД КОУРНОТ ДУОПОЛОТ, ГОЛЕМАТА PRISONNER'S DILEMMA	157
асс. м-р Тамара Јованов Марјанова, асс. д-р Љупчо Давчев, проф. д-р Ристе Темјановски ФОРМИРАЊЕ НА ЦЕНА ВО ФАЗАТА НА ВОВЕДУВАЊЕ ОД ЖИВОТНИОТ ЦИКЛУС НА ПРОИЗВОДИТЕ.....	165
асс. м-р Благица Јованова, доц. д-р Александар Костадиновски „ЈАЗ ВО ОЧЕКУВАЊАТА“ – АКТУЕЛЕН ФЕНОМЕН ВО СОВРЕМЕНАТА РЕВИЗОРСКА ПРОФЕСИЈА.....	179
Билјана Теохарева-Филипова, проф. д-р Цвета Мартиновска ТЕХНИКИ И АЛАТКИ НА ПОДАТОЧНОТО РУДАРЕЊЕ КАКО ПОДДРШКА НА ПРОЦЕСОТ НА ДОНЕСУВАЊЕ БИЗНИС ОДЛУКИ.....	189

асс. м-р Златко Бежовски, доц. д-р Сашо Коцески ВЛИЈАНИЕТО НА НАДГРАДБИТЕ НА АЛГОРИТМОТ НА ПРЕБАРУВАЧОТ GOOGLE ВРЗ ОНЛАЈН БИЗНИСИТЕ	199
Асс. д-р Љупчо Давчев, асс. м-р Тамара Јованов-Марјанова УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ИНВЕСТИЦИСКОТО БАНКАРСТВО ВО ФИНАНСИСКАТА ИНДУСТРИЈА	211
асс. м-р Влатко Пачешкоски, асс. м-р Емилија Митева-Кацарски ПРОЦЕСОТ НА ЕКОНОМСКА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ВО СВЕТСКАТА ЕКОНОМИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА ВИРТУАЛИЗАЦИЈА.....	219
асс. м-р Емилија Митева-Кацарски, асс. м-р Влатко Пачешкоски АНАЛИЗА НА ЕФЕКТИТЕ НА УВОЗНИТЕ КВОТИ	231
асс. м-р Марина Радосављевиќ-Бојчева, асс. м-р Зоран Темелков, асс. м-р Костадинка Чабулева ГЛАВНИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ НА ИПАРД ПРОГРАМАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	239
асс. м-р Елена Николова КОРПОРАТИВНО УПРАВУВАЊЕ: УЛОГАТА НА ОДБОРОТ НА ДИРЕКТОРИ	247
м-р Василка Габер, асс. д-р Стеван Габер УЛОГАТА НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО ТЕКОТ НА НАЈГОЛЕМАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА НА XXI ВЕК	257
м-р Билјана Цоневска ПРЕДДРУШТВО - КАКО ЗНАЧАЈНА ФАЗА ЗА ПРАВИЛНО ОСНОВАЊЕ НА КАПИТАЛСКИ ДРУШТВА	271

ПРЕДГОВОР

Економскиот факултет во Штип е основан на 27 март 2007 година како дел од Универзитетот „Гоце Делчев“ - Штип. Почетоците на оваа високообразовна институција ги карактеризира силен елан и ентузијазам, преточени во голема желба да се твори и придонесе во унапредување на високообразовните процеси во Република Македонија. Се разбира, сето ова е во согласност со евроинтегративните процеси на постојана примена на усвоените европски методи и стандарди во научно-образовниот процес за обезбедување на квалитетно образование за нашите студенти.

Пред вас е третото издание на Годишниот зборник на Економскиот факултет. Зборникот претставува потврда за остварувањето на целите на Економскиот факултет, а тие се образование на научно-стручни кадри од областа на меѓународна економија, здравствен менаџмент, финансиски менаџмент, банкарство, финансии и осигурување; сметководство, финансии и ревизија и менаџмент и претприемништво на прв циклус на студии и економија на Европска унија, здравствен менаџмент и MBA-менаџмент на втор циклус на студии. Се разбира дека на тој начин придонесуваме во промовирање на научноистражувачката работа, со што се поттикнува унапредувањето на научната и развојната мисла во функција на нивна примена во секојдневниот живот. Особено радува фактот што со свои трудови се пројавуваат нашите млади научноистражувачки кадри.

Штип, јуни 2012 година

Проф. д-р Ристо Фотов

INTRODUCTION OF BASEL III: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Violeta Madzova PhD

Abstract

Basel III is an opportunity as well as a challenge for the banks. It was developed from the existing Basel II framework, and the most significant differences for banks are the introduction of liquidity and leverage ratios, and enhanced minimum capital requirements.

An effective implementation of Basel III need to demonstrate to regulators, customers, and shareholders that the bank are recovering well from the global banking crisis of 2008 and provide a solid foundation for the next developments in the banking sector.

The complexity and demands of Basel III and the commercial demands of the banking world will require a flexible Basel III management solution that delivers speed, accuracy, and performance to deliver competitive advantage. And those banks that implement the optimal solution will not only have an ideal platform for delivering Basel III, they will also have a solid platform for their future commercial development.

Although implementing Basel III will only be an evolutionary step for many organizations, the impact of Basel III on banks and the banking sector should not be underestimated, because it will drive significant challenges that need to be understood and addressed.

ВОВЕДУВАЊЕ НА БАЗЕЛ III: МОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИЦИ

доц. д-р Виолета Мацова

ВОВЕД

Разорните ефекти на последната светска финансиска криза, проследена со сеопшта глобална рецесија, ги поттикнаа регулаторите на чело со Базелскиот комитет за банкарска супервизија да ја преиспитаат меѓународна рамка која ги регулира на банкарскиот систем, познат како Базел II.

Имено, капиталната спогодба Базел II, развиена од страна на Базелскиот комитет за банкарска супервизија, се занимава со цел спектар на регулаторните и супервизорски прашања, вклучувајќи ги стандардите на ликвидност, прашањата на управување со кредитниот, оперативниот и пазарниот ризик, како и со сметководствените стандарди во сферата на банкарството.

Сепак, главната карактеристика на овие прописи е дека банките треба да се усогласат со минималното ниво на потребниот основен капитал (ниво 1) во однос на нивната ризично пондерирана актива на ниво од 4,0%. Притоа основниот капитал (Tier 1) се состои од обични акции, задржаната добивка и други инструменти, додека степенот на ризичноста се пресметува со користење на стандардизирани или пристап базиран на внатрешен рејтинг. Целта на овој капитал е банката да биде во состојба да ги апсорбира неочекуваните загуби, како што се оние кои се случуваат во текот на последната финансиска криза.

Потреба од промена на Базел II

Во основа, последната светска финансиска криза истакна серија недостатоци во Базел II договорот:¹

- Минималната стапка на адекватност на основниот капитал на ниво од 4% (односно заедно со дополнителниот капитал на ниво од 8% во однос на ризично пондерираната актива) е несоодветна да ги издржи огромните загуби кои беа направени за време на кризата.
- Одговорноста за проценка на *ризикот на другата страна* (counterparty risk), која е од суштинско значење при оценувањето на ризичноста на капиталот, се препушта на рејтинг-агенциите, кои се покажаа како ранливи и немеродавни при потенцијален случај на конфликт на интереси.

1) *Strengthening the Resilience of the Banking Sector* (Basel Committee 189), стр.6

- Капиталните барања според Базел II имаат *процикличен карактер*. Ова би значело дека капиталните барања, според Базел II, само ги потенцираат карактеристиките на определен економски циклус. Ова особено негативно влијае во периоди на рецесија (карактеристичен за моменталните услови на светската економија) кога кредитниот ризик расте, со што банките ќе ги намалат кредитирањата, додека во време на прогрес ќе се зголемат. Тоа би значело дека во случај на опаѓање на економскиот циклус банките ќе мораат да го намалат обемот на кредитирање или ќе ги зајакнат условите за кредитирање, придонесувајќи притоа за поголем пад на економијата, наместо да претставуваат ублажувач на кризата или акцелератор на развојот.
- Базел II ги поттикнува банките и другите финасиски институции да прибегнат кон сè помасовна „секјуритизација“, на своето кредитно портфолио. Имено, преку препакнување на своите кредити во пулови кои се обезбедени со соодветни хартии од вредност (asset back securities), банките се во можност да ги држат вон своите биланси и на тој начин да ја намалат ризично пондерираната актива во однос на која се пресметува минималниот износ на адекватанот на капиталот. Тоа, со други зборови, им овозможува да го зголемат својот ризик без притоа да го подигнат нивото на капитал, што претставува еден од главните виновници за големиот меур кој се распрна во форма на финасиска криза со катастрофални глобални последици.

Како резултат на оваа состојба, почнувајќи од 2009 година, Базелскиот комитет за банкарска супервизија издаде серија на консултативни документи со цел да се ревидираат насоките за одржување на здрав банкарски сектор.

Предложените прописи беа предмет на широка дебата од страна на централните банкарски експерти, новинари и лоби претставници, кои се обидоа да придонесат за нов сет на правила кои треба да се однесуваат на недостатоците нагласени во последната финансиска криза.

Во ноември 2010 година, на Самитот на G-20 во Сеул, националните власти конечно ја одобрија финалната верзија на Базел III договорот.

Капиталните барања според Базел III

Базел III во основа е насочен кон зајакнување на степенот на ликвидност и подигнување на барањата за минималната стапка на адекватност на капиталот во банките.

Во основа, јадрото на Базел III реформите се состои во следното:²

2) Pierre-Etienne Chabanel - White Paper “Implementing Basel III: Challenges, Options & Opportunities- Moody’s Analytics , September 2011, стр. 15

а) Промени во капиталната структура и капиталните барања

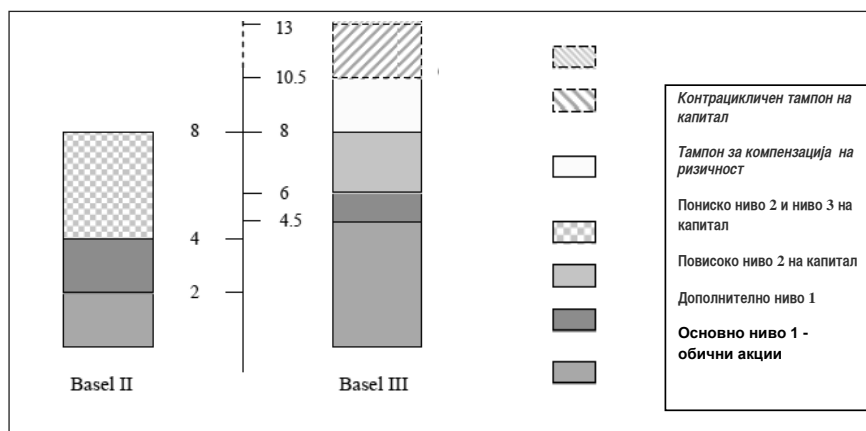
- Основниот коефициент за солвентност – *стапката на адекватност на капиталот* го задржува нивото од 8% во однос на ризично пондерираната актива на банката. Меѓутоа се воведува потесно дефинирање на *основниот капитал* (Tier 1) кој се сведува на износ на обични акции и задржана добивка, додека дополнителниот ниво 1 (“**Additional Tier 1**”) ќе биде главно составено од некумулативни приоритетни акции и други инструменти со иста важност.
- Капиталот од нивото 2 (Tier 2 capital) нема да биде повеќе поделен на две нивоа: пониско ниво 2 (lower Tier 2) и повисоко ниво 2 (upper Tier 2). Наместо тоа ќе се воведат единствен сет на критериуми за вклучување во ова капитално ниво. Имено, од сите инструменти содржани во второто структурно ниво на капиталот (приоритетни акционери и субординирани должнички хартии од вредност) ќе се бара или да бидат конвертирани во обични акции или да бидат запишани како такви, во случај на состојба на несолвентност на банката.
- Капиталот од ниво 3 (Tier 3 capital) ќе се укине. Општо земено, ова ниво во структурата на капиталот во основа претставуваше необезбеден субординиран долг за кој во теоријата и праксата веќе поодамна се дебатирале дали би требало воопшто да се вклучува во структурата на капиталот.
- Одбитните ставки од капиталот (или регулаторните приспособувања) ќе се применуваат на основниот капитал од нивото 1, а не на вкупниот капитал.
- Потребната стапка на **минимум основен капитал** во однос на ризично пондерирана актива се зголемува од 4,0% на 6,0%, од кои 4,5% треба да бидат обични акции.
- Се воведува т.н. тампон за компензација на ризичност кој треба да биде над 2,5%, а би бил неопходен при неповолни трендови за банката (кога адекватноста на капиталот ќе падне под 7%). Во такви услови банките би биле обврзани да го креираат овој капитал за компензација, од дивидендата на акционерите и од износот на бонуси кои им следуваат на раководните лица на банката за успешна работа на банката. Тоа во основа значи дека нема да може да се исплаќаат дивидендите на акционерите и бонусите на раководните лица при несоодветно минимално ниво на адекватност на капиталот.
- Се воведува т.н. контрацикличен тампон на капитал, кој треба да се користи во периоди на прекумерен кредитниот раст (врз основа на дискреционо право на националните регулатори), чиешто ниво не го одредува Базелскиот комитет, но тенденцијата е да биде до 2,5%.

Целта на воведувањето на т.н. контрацикличен тампон на капитал е да се поправи на процикличниот карактер на Базел II, особено во периоди на економска експанзија, кога нагло зголемената кредитна активност веднаш треба да се компензира со дополнителен капитал.

- Се воведува **стапка на левериџ** која ќе изнесува 3% пресметана како сооднос на капиталот од нивото 1 во однос на сите средства на банката и одредени вонбилансни ставки.

На графиконот 1 се прикажани споредбено структурата и нивото на капитални барања кај Базел II и Базел III.³

Графикон 1

б) Промени во степенот на ликвидност на банките

Покрај овие промени, се воведуваат промени што ќе значат зајакнување на степенот на ликвидност на банката.⁴

Имено со Базел III се воведуваат две стапки на ликвидност и тоа:

Краткорочна ликвидност – Стапка на ликвидна покриеност – што претставува барање банките да одржуваат ликвидни средства на ниво пресметано врз основа на одливот на нето готовински средства за период од 30 дена, кој ќе биде одреден како предмет на следење. Ова барање ќе биде применувано од 2015 година.

Долгорочна ликвидност – Стапка на нето стабилно финансирање – од банките ќе се бара да имаат воспоставен стабилен систем на

3) Shearman and Sterling - “The New Basel III Framework: Implications for Banking Organizations”, март 2011, стр. 4

4) D&B Special Report - The Business Impact of ‘Basel III’, October 2010, стр. 11

финасирање за да ги задоволат потребите за финасирање за анализиран период од 1 година. Примената на ова барање е предвидена со почетокот на 2018 година.

Со предложените реформи регулаторите претпоставуваат дека ќе се зајакне стабилноста на финансискиот сектор, но примената на истите бара одредени подготовки и усогласувања за кои се предвидува транзиционен период и скалеста временска рамка на имплементација.

Имено, со цел да се избегне какво било негативно влијание врз кредитните услови и да се овозможи економско здравување на финансиските институции, повеќето прописи ќе се спроведуваат постепено помеѓу 2013 и 2019 година, оставајќи доволно време националните регулатори и повеќето финансиски институции да се подготват за исполнување на повисоките капитални барања.

Предизвици од воведувањето на Базел III

Сепак (како што многу секторски студии предупредуваат) е потребна доза на претпазливост поради ризикот од поригорозните барањата на Базел III, кои можат да претставуваат причина помалите банки да креираат построги кредитни услови и тоа особено негативно да се одрази врз малите и средни фирми, како и start-up бизнисите.

Исто така, нејано и неизвесно е влијанието на барањата од Базел III врз економскиот раст на среден и долг врз националните стопанства. Притоа, Базелскиот комитет и Институтот за меѓународни финансии објавија две спротивставени студии по ова прашање. Иако во основа и двете студии не ги негираат позитивните ефекти на повиските барања за капитал врз долгорочниот раст во економијата (преку намалување на веројатноста за појава на финансиска криза), нивните ставови значително се разликуваат врз основа на ефектите што овие одредби ќе ги имаат врз порастот на БДП во економијата. И додека Базелскиот комитет смета дека порастот на БДП ќе биде намален само за 0,04% за период од наредните четири години по имплементацијата, Институтот за меѓународни финансии за истиот период проектира негативен ефект врз БДП од 0,6% годишно.

Понатаму, одредбите и поголемите капитални барања на Базел III не ги опфаќа небанкарските финансиски институции, бидејќи тие се надвор од опсегот на новите прописи. Таканареченото *банкарство во сенка* (Shadow banking), како што се осигурителните компании, пензиските фондови и инвестициските банки одигра централна улога во најновата финансиска криза и стана главен снабдувач на кредит. Со фактот дека предлозите на Комитетот од Базел не се однесуваат на овој многу значаен сектор на финансискиот систем, што значи дека Базел III му овозможува

конкурентна предност на *банкарството во сенка* и веројатно ќе го поттикне преземање на повисок ризик во овој сектор. Уште повеќе што во случај на несолвентност на небанкарскиот финансиски сектор, кризата може лесно да се пренесе на банкарскиот систем, со сите негативни реперкусии по истиот.

И на крај, „регулаторната арбитража“ и понатаму ќе остане проблем, имајќи предвид дека некои влади (како што се САД и Велика Британија), најверојатно, ќе одобрат построги услови или пократки рокови за имплементација на новите прописи. Како резултат на тоа, иако Базел III промовира сет на заеднички стандарди за да се избегне можноста, банките да ги искористат предностите на регулаторните разлики помеѓу земјите, овој ризик и понатаму останува актуелен.

Ефектите на одредбите од Базел III врз финансирањето на трговијата

Едно од нерешените прашања, особено изразено за време на последната финансиска криза, беше влијанието на секјуритизацијата врз стабилноста на банкарскиот систем. Според Базел II, банките кои прибегнаа кон секјуритизацијата со цел да го намалат потребното ниво на капитал, преку отстранување на дел од активата од билансите на банката (кредитите кои се предмет на секјуритизација се водат вонбилансно), доведе до значително зголемување на ризикот на финансирање, како што е примерот со последната хипотекарна криза во САД.

Како резултат на тоа, Базелскиот комитетот предлага да се обременат со соодветен фактор на ризичност и сите вонбилансни ставки, односно од сегашните 20% на 100%. Тоа значи дека банките ќе мора да го зголемат нивниот капитал за резервации на име вонбилансни секјуритизирани кредити за 5 пати (фактор 5). Така, Базел III се обидува да ги обезбеди идните негативни ефекти од секјуритизираната актива и да ја зголеми финансиската стабилност на банките.⁵

Фактот, според кој Базелскиот комитет за вонбилансни ставки меѓу останатите се сметаат и standby акредитивите и трговските акредитиви, ризичниот пондер фактор на традиционалните трговски финансиски инструменти (кои претставуваат околу 30% од светската трговија) исто така значително ќе се зголеми.

Импликациите на ова правило според Базел III е дека банките ќе се соочат со петкратно зголемување на цената на финансирање на меѓународната трговија, а тоа ќе им остави на финансиските институции

5) Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems (Basel Committee No 189) стр. 12

две опции: или тие ќе ги пренесат зголемените трошоци на своите клиенти или ќе треба да се фокусираат на други, попрофитабилни активности со истовремено намалување на нивната кредитна изложеност за финасираната трговија, што всушност значи ограничување на пристапот до акредитиви. Во секој случај, најверојатно, ќе се влошат условите за финансирање на трговијата, за повеќето компании, а особено ќе биде погодено финансирањето на новодоговорените бизниси и оние кои се реализираат во т.н. нови пазари (emerging markets) и во економиите во развој (како земји кои најмногу го кристат акредитивот за краткорочно финансирање на меѓународната трговија).

Како резултат на поскапувањето на акредитивот како инструмент за плаќање и краткорочно финансирање се очекува извозниците да се префрлат на поевтини инструменти, како што се *условите на отворена сметка* (open account terms), кои носат помалку строги документарни барања или други форми на необезбедени финансиски средства, како што е форфетингот. Ова, исто така, значи дека компаниите кои ќе изберат помалку скапи инструменти на финансирање на трговијата, исто така внимателно треба да ги оценат ризикот на договорна страна (counterparty risk) и ризикот на земјата. Не изненадува што експертите во оваа област ги критикуваат овие одредби. Имено, иако вонбилансни ставки се извор на ризик во последниве години, истите имаат и обезбедување од основните трансакции. На пример, акредитивите имаат обезбедување и детална документација за презементите активности и традиционално се сметаат за нискоризични производи, па е крајно неверојатно да станат извор на потенцијален крах на банките.

Значи, доколку поради ваквите одредби пет пати се зголеми тежинскиот фактор на ризичност на вонбилансите ставки, значително може да го ограничи пристапот до финансирање на трговија, што може да има негативен ефект врз светската трговија.

Импликации на Базел III врз банките и корпоративниот сектор

Комплексните барања на Базел III ќе имаат реални ефекти врз банкарскиот систем, но и врз кредитни услови што ќе му ги понуди на корпоративниот сектор на среден и долг рок.⁶

Притоа може да се претпостави дека новите капитални барања кај големите банки ќе имаат само ограничено влијание врз пристапот до кредити, имајќи предвид дека примената на овие правила на долг рок ќе им дадат време на ситите да ја приспособат капиталната структура и однос со ризичната актива, што во основа ќе го намали притисокот за рестриктивно

6) Basel III⁷ Issues and Implications – KPMG, јануари 2011, стр. 6

кредитирање кај повеќето од овие банки и пренесувајќи го истото и на корпоративните должници.

Со цел да се усогласат со новите прописи, малите банки со пониска стапка на адекватност на капиталот се со многу поголема веројатност да го ограничат обемот на кредитирањето, а со тоа влијаат на обемот на кредитирањето на малите и средни фирми како нивни доминантни должници.

Конвенционалните инструменти за финасирање на трговијата, како што се на пример акредитивите, би можеле да станат поскапи, особено во споредба со другите финансиски аранжмани, што главно ќе има влијание врз меѓународната трговија со земјите во развој и новите пазари.

Бидејќи одредбите на Базел III не се насочени кон небанкарските финансиски институции, може да се очекува дека т.н. **банкарски сектор во сенка** да игра повеќе активна улога на сметка на традиционалните банкарски институции.

Одредбите на Базел III можат да предизвикаат и понатамошни дополнителни трошоци за банките и, според тоа, компаниите имајќи предвид дека владите или централните банки на некои земји можат да донесат построги регулативи од основните и индиректно да го поскапат кредитирањето.

Примена на одредбите за капитални барања во Р. Македонија

Веднаш по усвојувањето на финалниот документ на измените на Базелската капитална спогодба (Базел III), Народната банка изврши анализа и изработи информација во врска со измените, којашто е објавена на интернет-страницата на Народната банка.

Основната цел на информацијата е да даде опис на предлозите на Базелскиот комитет за банкарска супервизија за зајакнување на капиталната рамка (зголемување на потребното ниво на капитал) и воведување на меѓународен ликвидносен стандард. Покрај тоа, информацијата содржи оценка на усогласеноста на постојната методологија за утврдување на адекватноста на капиталот пропишана од Народната банка, со барањата на Базел III.

Методологијата на Народната банка се одликува со поголемата претпазливост во поглед на структурата на основниот капитал, во која главен елемент се позициите на акционерскиот капитал. Имајќи предвид дека токму во оваа насока се и измените на базелската капиталната рамка (зајакнување на квалитетот на капиталот преку зголемување на нивото и учеството на акционерскиот капитал), постојната методологија на Народната банка е значително усогласена со барањата на Базел III.

Поради тоа, не се очекува дека банките во Република Македонија би имале потешкотии при исполнувањето на новите стапки на потребен капитал, содржани во предложената реформа на Базелската спогодба. Согласно со Базел III, воведувањето на новите барања ќе се врши постепено и во подолг временски период, којшто целосно треба да заврши на почетокот на 2019 година.

Притоа, за трите стандарди (стапката на адекватност на капиталот, стапката на задолженост и стапките на ликвидност) е предвидена различна временска динамика за следење, воведување и целосна примена. Во табела 1 е прикажан степенот на исполнување на капиталните барања од Базел III во банкарскиот систем на РМ со состојба 31.12.2010 г.:⁷

Табела 1. Степен на исполнување на капиталните барања од Базел III во РМ

Ниво на новите капиталните барања во банкарскиот систем на Република Македонија со состојба на 31.12.2010 година.

	Минимум	Минимум плус дополнителен износ за зачувување на капиталот	Банкарски систем на Република Македонија - најниска и највисока стапка (31.12.2010)
Стапка на акционерски капитал и актива пондерирана според ризиците	4,5%	7%	8,4%-83,7%
Стапка на основен капитал и актива пондерирана според ризиците	6%	8,5%	8,4%-83,7%
Стапка на адекватност капиталот	8%	10,5%	11,1%-83,7%
Стапка на задолженост	3%		6,1%-43,6%

Стапката на задолженост се пресметува како сооднос помеѓу основниот капитал и вкупната билансна и вонбилансна актива на банките.

Во прилог на ваквите очекувања одат резултатите од извршените пресметки согласно со новите капитални барања, на (1) стапката на

7) НБРМ: Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија во 2010 година, април 2011 (103/104 стр.)

основниот капитал и активата пондерирана според ризиците, (2) стапката на адекватност на капиталот и на (3) стапката на задолженост на банките во Република Македонија.

Анализирано по одделни банки, стапката на основниот капитал и активата пондерирана според ризиците е над минималните стапки на акционерски, односно основен капитал (4,50%, 6,00%, 7,00% и 8,50%).

Само кај една банка овој показател е малку помал од вкупниот минимум од 8,50% (8,39%), а само кај уште една банка моменталниот однос на основниот капитал и активата пондерирана според ризиците е понизок од 10%.

Кај сите други банки стапката на основниот капитал и активата пондерирана според ризиците е повисока од 10%, што претставува соодветна основа за постигнување и на вкупната стапка на адекватност на капиталот (8%, односно 10,5%).

Во поглед на висината на стапката на задолженост на банките во Република Македонија, на 31.12.2010 година сите банки се далеку над минимумот на оваа стапка од 3%. Стапката на задолженост по одделни банки се движи од 6,1% до 43,6%, додека пондерираната просечна стапка на задолженост на банкарскиот систем изнесува 10,3%.

Ваквите резултати претставуваат задоволителен показател за висината на дополнителните трошоци коишто ќе треба да ги направат македонските банки за достигнување на новите капитални барања.

Заклучок

Воведувањето на Базел III се јавува како одговор на бројните негативности од одредите на Базел II кои не можеа да ги спречат разорните ефекти на последната голема финансиска криза. Со предложените реформи регулаторите претпоставуваат дека ќе се зајакне стабилноста на финансискиот сектор и ќе се зголеми ликвидноста, но примената на истите бара одредени подготовки и усогласувања за кои се предвидува транзиционен период и скалалеста временска рамка на имплементација.

Потребно е да се спомене дека предлозите на Комитетот не се однесуваат на небанкарскиот финансиски сектор, што значи дека Базел III му овозможува конкурентна предност на небанкарскиот финансиски сектор и веројатно ќе поттикне на преземање на повисок ризик во овој сектор. Уште повеќе што во случај на несолвентност на небанкарскиот финансиски сектор, кризата може лесно да се пренесе на банкарскиот систем, со сите негативни реперкусии по истиот.

Комплексните барања на Базел III ќе имаат реални ефекти врз банкарскиот систем, но и врз кредитните услови што ќе му ги понуди на корпоративниот сектор на среден и долг рок. Имено, потребна е доза на

претпазливост поради ризикот од поригорозните барањата на Базел III, кои можат да претставуваат причина помалите банки да креираат построги кредитни услови и тоа особено негативно да се одрази врз малите и средни фирми, како и start-up бизнисите.

Веднаш по усвојувањето на финалниот документ на измените на Базелската капитална спогодба (Базел III), Народната банка изврши анализа со која првично се проценува степенот на исполнување на капиталните барања од Базел III во банкарскиот систем на РМ. Притоа, најголем дел од банките ги исполнуваат минимум капиталните барања на Базел III, што претставува задоволителен показател за висината на дополнителните трошоци коишто ќе треба да ги направат македонските банки за достигнување на новите капитални барања.

Литература

- Pierre-Etienne Chabanel - White Paper “Implementing Basel III : Challenges, Options & Opportunities- Moody’s Analytics , September 2011
- Shearman and Sterling -“ The New Basel III Framework: Implications for Banking Organizations” FINANCIAL INSTITUTIONS ADVISORY & FINANCIAL REGULATORY, March 2011
- D&B Special Report - The Business Impact of ‘Basel III’ , October 2010
- Basel III’ Issues and Implications – KPMG , January 2011
- НБРМ: Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во Република Македонија во 2010 година, април 2011
- Strengthening the Resilience of the Banking Sector* (Basel Committee 189)
- Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems (Basel Committee No 189).